

ΤΟ ΙΔΙΩΜΑ ΤΗΣ ΑΙΑΝΗΣ ΚΟΖΑΝΗΣ ΣΤΟ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΤΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟ: ΠΡΟΦΟΡΑ, ΔΟΜΕΣ, ΣΥΝΤΟΜΟ ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

0.1. Η Αιανή (παλιό όνομα *Κάλιανη*) ανήκει στον νομό Κοζάνης και βρίσκεται 20 χλμ νότια της πόλης της Κοζάνης. Έχει 1.946 κατοίκους (απογραφή 1991)¹ και λόγω πληθυσμού υπήρξε έδρα του ομώνυμου καποδιστριακού δήμου, που σύμφωνα με την ίδια απογραφή αριθμούσε 3.891 κατοίκους².

0.2. Η Αιανή είχε την τύχη να μην ερημώσει κατά την ταραγμένη δεκαετία του '40 κι έτσι διατήρησε τον πληθυσμό της, που την ανέδειξε σε ουσιαστική πρωτεύουσα της περιοχής *Τσιαρτσιαμπάς* (ή *Τσιαρσιαμπάς*), που περιλαμβάνει χωριά από τα οποία τα περισσότερα έχουν ντόπιο ελληνόφωνο πληθυσμό³, όπως και η ίδια η Αιανή.

0.3. Η περιγραφή του ιδιώματος βασίζεται σε ηχογραφημένες και άλλες πληροφορίες από τους (α) Τούλα (Δήμητρα) Τσαγκαδούρα (1932), (β) Βαγγελιώ Σιουτζιούκη (1945), (γ) Λενιώ Σιουτζιούκη, (δ) Γιώργο Σιουτζιούκη (1939) και (ε) Σωτήρη Σιουτζιούκη.

0.4. Επίσης χρησιμοποιούνται στοιχεία από το ιδίωμα της πόλης της Κοζάνης⁴ και από μελέτες και γλωσσάρια για άλλα ιδιώματα.

1. Όπως και τα κοζανίτικα, έτσι και το ιδίωμα της Αιανής: (α) χρησιμοποιεί την αιτιατική για να δηλώσει το έμμεσο αντικείμενο⁵, (β) ανήκει στα ιδιώματα που διατηρούν ρινικά τα ηχηρά κλειστά⁶ της ελληνικής, όπως στα περισσότερα ιδιώματα στη Μακεδονία δυτικά του Βερμίου⁷, (γ) σχηματίζει τον παρατατικό των οξύτων ρημάτων (των αρχαίων συνηρημένων σε -άω) σε -ούσα (ενώ άλλες διάλεκτοι προτιμούν το -αγα), (δ) δεν έχει μορφολογική διάκριση ανάμεσα σε ονομαστική και αιτιατική αρσενικού πληθυντικού (*είχαμι πέντι κλήρ', κουσέβ' στις γιατροί*) και (ε) πολλές φορές σχηματίζει τον πληθυντικό θηλυκών και αρσενικών (και) στο ουδέτερο γένος, όπως και η ΚΝΕ (κοινή νεοελληνική): *τινικές-τινικέδγια, τσέντζιαρς-τσιντζιρέδγια* (Αιανή),

1. Μ. Σταματελάτος & Φ. Βάμβα-Σταματελάτου, *Επίτομο γεωγραφικό λεξικό της Ελλάδος*, Αθήνα 2001.

2. http://www.kozani.gr/portal/index.php?option=com_content&task=view&id=28.

3. Χριστοδούλου 2003: 162. Πρόκειται για τα χωριά *Αγία Παρασκευή, Λεύκαρα, Άνω Κώμη, Λευκοπηγή, Κοντοβούνι, Καισαρεία, Αιανή, Κάτω Κώμη, Μικρή Αμυγδαλιά, Μηλιά, Κήπος, Αμυγδαλιά, Πρωτοχώρι, Ροδιανή, Σπάρτο, Καρνδίτσα, Χρώμιο, Χτένι* (για τα παλιά ονόματα των χωριών δες Χριστοδούλου 2003: 164-5).

4. Από προσωπική συλλογή (δες Χριστοδούλου 2003).

5. Δε θα τα δώς καμ' νιάν τ' λ' έου. / Έδινάμι ένα κουρίτσ' του μαντίλ'./μ' είπαν.

6. *ανγαλιά, πανδρέφκα, δεμβειράζ', ου ανάραμ'*. Βέβαια μερικές φορές παρατηρούνται και άρινες προφορές: *τουγινούργιου του χρόνου, madl'.*

7. Δες τον χάρτη ανάμεσα στις σελίδες 76 & 77 στα *Άπαντα Μανόλη Τριανταφυλλίδη*, τρίτος τόμος.

φλούδα-φλούδια, βράχος-βράχια (ΚΝΕ).

2. Το ιδίωμα της Αιανής ακολουθεί την ΚΝΕ στο γ' ενικό αόριστου και παρατατικού (είχι), σε αντίθεση με άλλα ιδιώματα της περιοχής (όπως της Κοζάνης και της Σιάτιστας), που διατηρούν το τελικό -ν (είχιν).⁸

3. Τα ιδιώματα της Αιανής και της Κοζάνης χαρακτηρίζονται από τον βόρειο φωνηεντισμό, δηλαδή στένωση (ή κώφωση) των άτονων /e o/ και σίγηση (ή αποβολή) των άτονων /i u/.

4. Λόγω της σίγησης των άτονων /i u/ τα σύμφωνα, που προηγουμένως βρίσκονταν εκατέρωθέν τους, έρχονται σε επαφή και συνεπώς δημιουργούνται καινούργια συμφωνικά συμπλεγμάτα.

4.1. Στα καινούργια συμφωνικά συμπλέγματα παρατηρούμε αφομοίωση ηχηρότητας και ουρανικότητας: *ξιλάγγαν* (πρτ. του *ξιλακκίζου*), *τσιμ.πσι* (αόρ. του *τσιμβώ*), *d' γιου-μ' του πιδί*.

4.2. Στα καινούργια συμφωνικά συμπλέγματα παρατηρούμε ανομοίωση τρόπου άρθρωσης: *θέλτς* (<θέλς <θέλεις), *αλώντζα* (<αλώνζα <αλώνζα), *βάλτς* (<βάλς <βάλεις), *φκιάντς* (<φκιάνς <φκιάνεις).

5. Ανομοίωση στον τρόπο άρθρωσης παρατηρούμε και στο σύμπλεγμα *σχ* (*σκουλειό*, *σκουλή*, *Πασκαλιά*), ενώ, όπως και στην ΚΝΕ, δεν παρατηρείται ανομοίωση στα συμπλέγματα *ρθ* (*ήρθι*) & *ρχ* (*ιέρχουμι*), παρ' όλο που στην Κοζάνη ο "νάρθηκας εκκλησίας" είναι *νάρτηκας* και η πληροφορήτρια από την Αιανή πρόφερε τον "(ορθοπαιδικό) νάρθηκα" *νάρτηκα*. Παραδείγματα ανομοίωσης έχουμε από τη Γαλατινή και τη Σιάτιστα Κοζάνης, όπου το κοζανίτικο *κουρδέλ' απαντά ως κουρτέλ'*⁹ & *κουρτσέλ'*¹⁰ αντίστοιχα.

6.1. Εκτός από τα /k g x γ/, παρατηρούμε ουράνωση και όλων των άλλων συμφώνων πριν από τα μπροστινά φωνήεντα /i e/ σε τονισμένη ή άτονη θέση:

l, n	<i>μπαρμπούλ'ις</i> (πληθ. του <i>μπαρμπούλα</i>), <i>λ'έου</i> , <i>λ'ίγου</i> , <i>πουλ'ύ</i> , <i>μαλλ'ί</i> , <i>ουόλ'ις</i> , <i>αλ'έτρ'</i> , <i>κλ'αίου</i> , <i>πιγν'ίδ'</i> , <i>ν'ιρό</i> , <i>γυν'αίκα</i>
s, c, z, dz	<i>ξ'έρς</i> , <i>ξ'ύλου</i> , <i>δε μβουρούσ'ι</i> , <i>τσ'ιμβούσ'ι</i> , <i>ψ'ύλλ'</i> , <i>προυζ'ύμ'</i>
t, d	<i>ιτότ'ι</i> , <i>κίτ'ιρνου</i> , <i>τ'ιναζάμι</i> , <i>τ'υράννια</i> , <i>στ'έκουμάσταν</i> , <i>είστ'ι</i> , <i>τ'ηγάν'</i> , <i>ήρθιτ'ι</i> , <i>ντ'ε</i> (επιφ.), <i>πένδ'ι</i>
θ, δ, p, b f, v, m, r	<i>θαρθ'εί</i> , <i>ήρθ'ιτι</i> , <i>μαθ'αίνν</i> , <i>παθ'αίν'</i> , <i>δ'έκα</i> , <i>π'ιγνίδ'</i> , <i>π'έθανα</i> , <i>καπ'ίστρ'</i> , <i>σπ'ίτ'</i> , <i>π'έρα</i> , <i>π'ένδι</i> , <i>αμβ'έλ'</i> , <i>καφ'έ</i> , <i>φ'έρ'</i> ("φέρνει"), <i>καρφ'ί</i> , <i>αζβ'έστουναν</i> , <i>ανιβ'αίνου</i> , <i>μ'έρα</i> , <i>μ'έρις</i> , <i>είμ'ιστι</i> , <i>μ'έσα</i> , <i>μ'ισ'μ'έρ'</i> , <i>αρμ'έγου</i> , <i>μέρ'ις</i> , <i>ρ'ίχνουμαν</i> , <i>παρ'έα</i> , <i>τρ'ία</i>

8. Το τελικό -ν απουσιάζει και στο Μόκρο (Γλ.Μόκρ. 309, 311 κ.ε.).

9. Γ. Τσότσος, *Γαλατινή Βοΐου Κοζάνης*, Θεσ/νίκη 1998: σελ. 264.

10. Μ. Χατσιούλης, *Σιατιστινή ντοπιολαλιά «Τα σιατσνά»*, Σιάτιστα 2004.

6.2. Τα σύμφωνα διατηρούν την ουρανικότητά τους, όταν σιγείται το άτονο /i/ στο τέλος της λέξης. Συνεπώς, ύστερα από σίγηση του /i/, όλα τα σύμφωνα παρουσιάζονται ουρανικά στο τέλος της λέξης.

k, g, x, γ	μαλλάκ', Κουνάκ' (τοπων.), οσόχ'
l, n	ψύλλ', γουρούν', φκιάν', παθαίν'
s, z, c, dz	δώσ', δεμβειράζ'
t, d	τιτάρτ', πέμτ'
θ, δ, p, b, f, v, m, r	πιγνίδ', λάδ', τσάπ', χουράφ', προυλάβ', πουτάμ', προυζύμ' αλέτρ', άντρ', άσπρ'

7.1.1. Τα σύμφωνα παρουσιάζουν ουρανικές πραγματώσεις πριν από άλλα ουρανικά σύμφωνα, έχουμε δηλαδή αφομοίωση ουρανικότητας:

l, n	μόλ'τσ'ις (αλλά μόλτσα), πούλ'τσ'ι, είν'd'ην (αλλά ουδ. είνδου), μούν'γκι, κακουφάν'γκι, άν'd'ρ', γλέν'd'για, φούν'd'ις, πέν'd'ι
s, z, c, dz	μούσ'κιβάμι, σ'τ'έκουμάσταν, τάσ'π'ιρναν, είστ'ι, καπίστ'ρ', άσ'π'ρ', σ'π'ίτ', λάσ'π', αζ'β'έστουναν
t, d	τ'λ'έου (αλλά να τ'βάλτς), αλέτ'ρ', καπίστ'ρ', τ'ρ'ία, άνd'ρ', γλένd'για
θ, δ, p, b, f, v, m, r	δ'λ'έβ', άσπ'ρ', ήβ'ρ'ίσκνα, τιτάρ'τ', τζέρ'τζ'ίλου, θαρ'θ'εί, ήρ'θ'ι, ήρ'θ'ιτι, αρ'μ'έγου, καρ'φ'ι

7.1.2. Το ίδιο ισχύει και για την Κοζάνη: π.χ. *άλτσους, αλλά αλ'τσ'ίδα*¹¹.

7.1.3. Εξαιρέση αποτελούν τα [k' g' x' γ'] που είτε δεν αναπτύσσουν, είτε χάνουν την ουρανικότητά τους πριν από άλλα (ουρανικά ή μη) σύμφωνα: *κλιά, δρόκνου, δρουκνιά, κλ'αίου*.

8.1. Τα ουρανικά σύμφωνα παρουσιάζουν μη ουρανικές πραγματώσεις πριν από άλλα μη ουρανικά, έχουμε δηλαδή αφομοίωση ουρανικότητας: *θέλτς, φκιάν.τς, κανακάρς*. Στην Κοζάνη έχουμε αφομοίωση ουρανικότητας μετά τη σίγηση του άτονου /i/ στα τέρματα [k'is] & [x'is] (*αχμάκης* > *αχμάκ'ς*¹² > *αχμάκς*¹³, *Νικολάκης* > *Νικουλάκ'ς* > *Νικουλάκς, έχεις* > *έχ'ς* > *έχς*¹⁴). Στην Αιανή έχουμε αφομοίωση ουρανικότητας στο τέρμα [x'is] (*έχς*), ενώ διατηρείται η ουρανική προφορά στο τέρμα [k'is] (*Γιαννάκ'ς, Νικουλάκ'ς*).

11. Παπασιώτης 1972: 143.

12. Μαργαρίτη-Ρόγκα 1985: 25.

13. Χριστοδούλου 2003.

14. Χριστοδούλου 2003: 106.

Διόρθωση στην εργασία «Το ιδίωμα της Αιανής Κοζάνης στο γεωγραφικό του πλαίσιο: προφορά, δομές, σύντομο γλωσσάριο»

Η παρούσα διόρθωση αναφέρεται στην εργασία του Χριστόδουλου Χριστοδούλου για το νεοελληνικό γλωσσικό ιδίωμα της Αιανής Κοζάνης (*Ελιμειακά* 68-69 (2012), σελ. 140-57).

Στη σελίδα 142 υπάρχει η παρακάτω παράγραφος:

8.1. Τα ουρανικά σύμφωνα παρουσιάζουν μη ουρανικές πραγματώσεις πριν από άλλα μη ουρανικά [σύμφωνα], έχουμε δηλαδή αφομοίωση ουρανικότητας: *θέλτς, φκιάν.τς, κανακάρς*. Στην Κοζάνη έχουμε αφομοίωση ουρανικότητας μετά τη σίγηση του άτονου /i/ στα τέρματα [k'is] & [x'is] (*αχμάκης> αχμάκ'ς> αχμάκς, Νικολάκης> Νικουλάκ'ς> Νικουλάκς, έχεις> έχ'ς> έχς*). Στην Αιανή έχουμε αφομοίωση ουρανικότητας στο τέρμα [x'is] (*έχς*), ενώ διατηρείται η ουρανική προφορά στο τέρμα [k'is] (*Γιαννάκ'ς, Νικουλάκ'ς*).

Πρέπει να παρατηρήσουμε ένα λάθος ως προς την περιγραφή του ιδιώματος (της πόλης) της Κοζάνης, όπου η κατάσταση παρουσιάζεται ίδια με του ιδιώματος της Αιανής Κοζάνης και συνεπώς η παραπάνω παράγραφος πρέπει να διασπαστεί και να διορθωθεί ως εξής:

8.1.1. Τα ουρανικά σύμφωνα παρουσιάζουν μη ουρανικές πραγματώσεις πριν από άλλα μη ουρανικά **σύμφωνα**, έχουμε δηλαδή αφομοίωση ουρανικότητας: *θέλτς, φκιάν.τς, κανακάρς*. Αφομοίωση ουρανικότητας έχουμε και στο τέρμα [x'is] (*έχς*), ενώ διατηρείται η ουρανική προφορά στο τέρμα [k'is] (*Γιαννάκ'ς, Νικουλάκ'ς*).

8.1.2. Τα παραπάνω ισχύουν και για την Κοζάνη: π.χ. *θέλτς, φκιάν.τς, β(γ)άν.τς, ζητάρς, έχς, βρέχς, τρέχς, αχμάκ'ς, Νικουλάκ'ς, Βασιλάκ'ς* κλπ.

Διόρθωση: Χριστόδουλος Αστ. Χριστοδούλου, για το Κοζανιτολόγιο (4.12.2014)

8.2. Επίσης, εξαίρεση αποτελεί το [t´]: π.χ. *χουριάτ´κα*, *διματ´κά*.

9. Το αποτέλεσμα της συνίζησης είναι η ουράνωση του προηγούμενου συμφώνου αν αυτό είναι *k, g, x, γ, l, n, s, z, c, dz* (π.χ. *καλαμπούκια*, *αγκαλιά*, *σαλιά* (θηλ. του *σαλός*), *δρουσιά*, *μαγαζιά*, *χαζιά*). Στις υπόλοιπες περιπτώσεις (*t, d, θ, δ, p, b, v, f, m, r*) έχουμε διαφορετική εξέλιξη όταν έπαθε συνίζηση ένα /e/ και διαφορετική όταν έπαθε συνίζηση ένα /i/: μετά από συνίζηση του /e/ έχουμε ουράνωση του προηγούμενου συμφώνου (*ρουιδιά*, *μιριά*, *καριά*, *πουρναριά*, *παλαμαριά*, *κλουσαριά*, *απουκριά*, *κουπριά*, *μακριά*), ενώ μετά από συνίζηση του /i/ έχουμε μπροστινό ημίφωνο που κατόπιν συμφωνοποιείται και δίνει [γ´] (*πιδγιά*, *χουργιά*) ή [x´] αν το σύμφωνο που προηγείται είναι άηχο (*διμάτχια*, *χουράφχια*, *ρουβίθχια*).¹⁵

10. Τόσο στην Αιανή, όσο και στην Κοζάνη πριν από τα /έ ό/ σε αρχική θέση αναπτύσσεται το αντίστοιχο ημίφωνο (μπροστινό και στρογγυλό): *ιέρχουνδαν*, *ιέφυγα*, *ιέξ´*, *ιέκλιγα*, *ουόλις*, *ουόξου*, *ουόχ´*, *ουώρα*.

11.1. Σε συμφωνικά συμπλέγματα όπου έχουμε /m/ + άλλο τριβόμενο σύμφωνο, έχουμε ανάπτυξη ενός κλειστού χειλικού μετά το /m/, που το αν θα είναι ηχηρό ή όχι καθορίζεται από το χαρακτηριστικό [+/-ηχηρό] του δεύτερου συμφώνου (π.χ. *μπσός*, *κοιμπθώ*). Σε μερικές περιπτώσεις έχουμε ανάπτυξη ενός /i/ που διασπά το τρισυμφωνικό σύμπλεγμα: *χαμηλώνω* > *χαμλώνου > *χαμβλώνου*¹⁶ > *χαμβιλώνου*.

11.2. Την ίδια συμπεριφορά έχουμε και στην Κοζάνη (*μπσός*, *κοιμπθώ*, *πκάμπσου*, *μβγιάλό*, *φαμβλιά*, *μβλάρ´*, *χαμβιλός*, *χαμβιλώνου*).

12. Για την Κοζάνη ο Παπασιώπης (1972: 140, 1977: 90) παρατηρεί ότι τα *καλύτερος*, *καλύτερα* προφέρονται *καλύτερους* [kal´it´irus], *καλύτερα* [kal´it´ira], αλλά τα *καλύτερη/καλύτεροι* προφέρονται *καλύτειαρ* [kal´it´af]¹⁷. Αν συνεξετάσουμε και τους υπόλοιπους τύπους (*καλύτ´ιρου* [kal´it´iru], *καλύτ´ιρις* [kal´it´iris]) διαπιστώνουμε ότι στην Κοζάνη όταν μετά την ακολουθία **Σ´ir** ακολουθεί φωνήεν και συνεπώς το [i] δε βρίσκεται σε τελική συλλαβή, τότε παραμένει αναλλοίωτο, ενώ όταν δεν ακολουθεί φωνήεν και βρεθεί σε τελική συλλαβή, τότε προφέρεται [a] με το σύμφωνο που προηγείται να διατηρεί την ουρανικότητά του, κανόνας που επιβεβαιώνεται και από άλλες περιπτώσεις:

(α) αρσενικό ενικού *δεύτ´ιρους*, ουδέτερο ενικού *δεύτ´ιρου*, αλλά θηλυκό ενικού *δεύτ´αρ´* (= δεύτερη).

15. Για τη διαφορετική εξέλιξη της συνίζησης του /e/ και του /i/ δεξ MNE 1: 340-1, Μ. Μαργαρίτη-Ρόγκα, *Η εξέλιξη των ακολουθιών ΣεΦ και ΣιΦ στο καταφυγιώτικο ιδίωμα* [Μελέτες για την ελληνική γλώσσα 7 (1986): σελ. 12-5], Ν. Κατσάνης, *Γλωσσολογία της επαρχίας Λαγκαδά*, [Ελληνική Διαλεκτολογία 3 (1993): σελ. 92-3].

16. Γλ.Καλινδ. 343, Μ. Παπαϊωάννου, *Το γλωσσάριο των Γρεβενών*, Θεσ/νίκη 1976.

17. Το θηλυκό σε *-τιαρ´* επισημαίνει και ο Θαβώρης (Α. Θαβώρης, *Τα γλωσσικά ιδιώματα του Νομού Κοζάνης ως βόρεια και οι κυριότερες ιδιορρυθμίες τους* («Η Κοζάνη και η περιοχή της (Ιστορία - Πολιτισμός): Πρακτικά Α´ Συνεδρίου (Σεπτέμβριος 1993)», Κοζάνη 1997: σελ. 200).

(β) αρσενικό ενικού *παλιούκιρους*, ουδέτερο ενικού *παλιούκιρου*, ουδέτερο πληθυντικού *παλιούκιρα*, θηλυκό πληθυντικού *παλιούκιρις*, αλλά θηλυκό ενικού και αρσενικό πληθυντικού *παλιούκ'αρ'* (= παλιακιά/παλιακοί).

(γ) πληθυντικός *τσιντζ'ιρέδισ* ή *τσιντζ'ιρέδγια*, αλλά ενικός *τσέντζ'αρς*.

(δ) ουδέτερο *τέσσ'ιρα*, αλλά αρσενικό & θηλυκό *τέσσ'αρς*.¹⁸

(ε) οι Άγιοι Ανάργυροι λέγονται *Αναργυράδισ*¹⁹ (οι), ενώ η εκκλησία τους και *Αη-Νάργιαρ'* (η)²⁰.

Το ίδιο συμβαίνει και στην Αιανή, όπως φαίνεται και από τα *τρανύτ'ιρους*, *μκρότ'ιρου*, *μκρότ'ιρους*, αλλά *δέφ'τ'αρ'*, *παλιούκ'αρ'*, *ουλόκλ'αρ'*, *τέσσ'αρς*, αλλά *τέσσ'ιρα*, *τσέντζ'αρς*, αλλά *πληθ. τσιντζ'ιρέδγια*, *μιγαλύτ'ιρα*, αλλά *μιγαλύτ'αρ'*²¹.

13.1. Η σίγηση των εσωτερικών άτονων /i u/ φέρνει σε επαφή τα σύμφωνα εκατέρωθεν τους και προκαλώντας τη δημιουργία καινούργιων συμφωνικών συμπλεγμάτων, όπου παρατηρούμε αναλογικές απλοποιήσεις στην Αιανή: *ου πατέρα-μ'/ου άνδρα-μ'*²²/*τς αδιρφή-μ'* (κοζ. *ου πατέρας-μ'/ου άνδρας-μ'/τς αδιρφής-μ'*), κατά την αιτ. *τουν πατέρα-μ'/τουν άνδρα-μ'/ν αδιρφή-μ'*.

13.2. Αναλογική απλοποίηση παρατηρούμε και σε ρήματα όπως *παίρνω* & *φέρνω*, που στην Κοζάνη κλίνονται ως *παίρνω*, *παίρς*, *παίρν'*, *παίρνωμι*, *παίρτι*, *παίρνω*/φέρνω, *φέρς*, *φέρν'*, *φέρνωμι*, *φέρτι*, *φέρνω*, ενώ στην Αιανή έχουμε κλίση *παίρου*, *παίρς*, *παίρ'*, *παίρουμι*, *παίρτι*, *παίρν'*/φέρου, *φέρς*, *φέρ'*, *φέρουμι*, *φέρτι*, *φέρν'*, όπου αναγνωρίζουμε το ομαλό κλιτικό παράδειγμα στα αντίστοιχα συνοπτικά θέματα *πάρου*, *πάρς*, *πάρ'*, *πάρουμι*, *πάρτι*, *πάρν'*/φέρου, *φέρς*, *φέρ'*, *φέρουμι*, *φέρτι*, *φέρν'* και σε μη συνοπτικά άλλων ρημάτων όπως *ξέρου*, *ξέρς*, *ξέρ'*, *ξέρουμι*, *ξέρτι*, *ξέρν'* κλπ.

13.3. Παρατηρούμε ότι η προφορά είναι ίδια στο β' ενικό και πληθυντικό (*παίρς*> *παίρς*, *παίρν-τι> *παίρτι*, με απλοποίηση του παλιότερου τρισυμφωνικού συμπλέγματος) και στο γ' πληθυντικό, αφού ούτε στην Κοζάνη ακούγεται διπλό το ν (*παίρνω* [p'érn] = *παίρν* [p'érn]).

18. Δες π.χ. Λ. Κουζιάκης, *Άκσα, μ'είπαν κι έγγραφα*, Κοζάνη 2008: σελ. 126 (όπου συνυπάρχουν οι τύποι *τέσσιαρς* & *τέσσιρα*).

19. Δες π.χ. Στρ. Ηλιαδέλη, *Ου μύθους* (Ελιμειακά 9 (1984): σελ. 94) & *Λιαούντες Μπιρντέγκας* (Ελιμειακά 16-19 (1987): σελ. 54).

20. Παπασιώτης 1977: 90.

21. Μεμονωμένες περιπτώσεις όπως *μ'ιγαλ'ύτ'ιρ'* μπορούμε να τις ερμηνεύσουμε ως αποτέλεσμα της επίδρασης της KNE κι όχι στις αρθρωτικές συνήθειες του ιδιώματος. Αντίστοιχες περιπτώσεις καταγράφονται και σε κοζανίτικα κείμενα, αλλά χαρακτηριστικό είναι ότι τέτοιους τύπους βρίσκουμε όπου και η KNE τους γνωρίζει: π.χ. *μιγαλύτιρ'*, αντί για το ιδιωματικό *τρανύτ'αρ'*. Απ' την άλλη (σε κοζανίτικα πάλι κείμενα), βρίσκουμε και μεμονωμένους υπερδιωρθωμένους τύπους (*τέσσιαρα*, *τρανύτιαρου*, *γλυκότιαρους*), κατ' αναλογία προς τον αμετάβλητο βαθμό ανοίγματος του KNE /e/. Και οι δύο όμως περιπτώσεις δεν αρκούν για να ακυρώσουν τον κανόνα, καθώς είναι ελάχιστες μπροστά στη συχνότητα των κανονικών τύπων.

22. Στο Μόκρο η *άντρα-τς* "ο άντρας της" (Γλ.Μόκρ. 312).

13.4. Η πτώση του -ν- πιθανότατα ξεκίνησε από αυτά τα πρόσωπα του ενεστώτα: στο β' ενικό και πληθυντικό δεν ακούγεται το /n/, ενώ στο γ' πληθυντικό το /n/ μπορεί να θεωρηθεί κατάληξη γ' πληθυντικού και όχι τέρμα του θέματος: έτσι έχουμε γ' πληθυντικό *παίρν-ν* στην Κοζάνη και *παίρ-ν* στην Αιανή.

13.5. Από τους χρόνους, που σχηματίζονται με βάση το μη συνοπτικό θέμα, μόνο ο ενεστώτας διαθέτει κλειστά φωνήεντα, τα οποία και σιγούνται (ΚΝΕ *παίρνεις, παίρνουν*). Έτσι, οι αλλαγές επηρεάζουν μόνο τον ενεστώτα (*παίρου, φέρου*) αφήνοντας ανέπαφο τον παρατατικό (*έπιρνα, ήφιρνα*). Η παράλληλη χρήση των δύο διαφορετικών παραλλαγών του μη συνοπτικού θέματος (*παίρ-ου, με παρατατικό έ-πιρν-α*), αντί να οδηγήσει στην απλοποίηση και του παρατατικού κατά το πρότυπο του ενεστώτα (*παίρ-ου, με πρτ. *έ-πιρ-α*), κατέληξε στη γραμματικοποίηση του /n/, που αναλύθηκε ως δείκτης παρατατικού (*παίρ-ου, με πρτ. έ-πιρ-ν-α*). Έτσι, ο δείκτης παρατατικού επεκτάθηκε και στους παρατατικούς άλλων ρημάτων, που απέκτησαν ένα /n/ μετά το θέμα και πριν την κλιτική κατάληξη²³: *ξέρου-ήξιρνα* (κοζ. *ξέρου-ήξιρα*), *βλέπου-ήβλιπνα* (κοζ. *γλέπου-ήγλιπα*), *βρίσκου-ήβρισκνα* (κοζ. *βρίσκου-ήβρισκα*), *τρέμου-έτριμνα* (κοζ. *τρέμου-έτριμνα*).

14.1. Σε δυτικομακεδόνικα ιδιώματα, όπως τα σιατιστινά²⁴ και τα κοζανίτικα²⁵, κάποια ρήματα σε -αίνου/-ένου, κατ' αναλογία προς το σχήμα *πιθαίνου-πέθνησκα*²⁶, σχηματίζουν παρατατικό σε -νησκα: *καταλαβαίνου-καταλάβνησκα, μαθαίνου-μάθνησκα, μιταλαβαίνου-μιταλάβνησκα, παθαίνου-πάθνησκα, απουμένου-απόμνησκα, ξιαπουμένου-ξιαπόμνησκα, μένου-έμνησκα*.

14.2. Στο ιδίωμα της Αιανής στους αντίστοιχους παρατατικούς βρίσκουμε και τον δείκτη παρατατικού /n/: *προυλάβησκα* («προλάβαινα»), *πιρίμησκνάμι* («περιμέναμε»), *έμησκνι* («έμενε»), *μάθησκναν* («μάθαιναν»). Η απουσία του αρχικού /n/ (*πέθνησκα*) από αυτούς του παρατατικούς μπορεί να ερμηνευτεί ως ανομοιογενής αποβολή του, μετά την επέκταση του δείκτη παρατατικού: *μάθνησκα* > *μάθνησκα > *μάθησκα*.

15. Τον δείκτη παρατατικού /n/ βρίσκουμε και σε άλλα ιδιώματα, όπως στον Τίρναβο Λάρισας²⁷, το Μεταξά Κοζάνης²⁸ και το Μόκρο Κοζάνης²⁹.

23. Το φαινόμενο απαντά λέξικοποιημένο σποραδικά και στην Κοζάνη, όπου μπορούμε να το θεωρήσουμε δάνειο.

24. Αγαπητός Τσοπανάκης, Το σιατιστινικό ιδίωμα, *Μακεδονικά* 2 (1941-52): σελ. 287.

25. Χριστοδούλου 2003.

26. Το *πέθνησκα* αποτελεί αρχαϊσμό, αφού προέρχεται από το αρχ. *απέθνησκον*.

27. *παίρ'* (Γλ.Τίρν. 50), *παίρτι* (Γλ.Τίρν. 70), *ήξιρνα* (Γλ.Τίρν. 46).

28. *θα παίρου & ήξιρνα* (από προσωπική συλλογή: δεσ π.χ. Χριστοδούλου 2003: 444 [υποσημ. 1]).

29. *παίρου* (Γλ.Μόκρ. 302), *παίρν* (Γλ.Μόκρ. 35), *φέρου* (ενεστ.)/*ήφιρναν* (Γλ.Μόκρ. 36), *φέγ'* (Γλ.Μόκρ. 36, 312)/*έφιγγαν* (Γλ.Μόκρ. 314), *ξέρου, ξέρς* (Γλ.Μόκρ. 383)/*ήξιρνα* (Γλ.Μόκρ. 311, 382), *καταλάβησκα* (Γλ.Μόκρ. 302), *έβρισκνάμι* (Γλ.Μόκρ. 34).

16. Στην Κοζάνη η συλλαβική αύξηση των ιστορικών χρόνων (σε τονισμένη θέση) έχει τις μορφές *έ- & ή-*: το *έ-* είναι ο κανόνας (*βάνου-έβανα κλπ.*), ενώ το *ή-* παρουσιάζεται σε ορισμένα μόνο ρήματα (*βρίσκου γλέπου λέου ξέρου πίνου φέρνου χράζ'*), όπως και στην ΚΝΕ (*βάζω-έβαζα, αλλά θέλω-ήθελα, ξέρω-ήξερα*). Το ίδιο φαίνεται ότι ισχύει και στην Αιανή: *λέου-ήλιγα, βλέπου-ήβλιπνα, ξέρου-ήξερνα, βρίσκου-ήβρισκνα, αλλά βγάνου-έβγανα, φκιάνου-έφκιανα, παίρου-έπιρνα (13.), δένου-έδινα.*

17.1. «Κράση» ονομάζεται το φαινόμενο κατά το οποίο έχουμε την εμφάνιση ενός καινούργιου (τονισμένου) φωνήεντος στη θέση δύο φωνηέντων, που συναντώνται στην αλυσίδα του λόγου³⁰. Κράση έχουμε μεταξύ (**α**) ρηματικών τύπων με αύξηση *έ- & ή-* (ή γενικότερα με αρχικό φωνήεν μέσου ανοίγματος /έ/ (ή /ό/: π.χ. *όμοιαζα*) & /ί/: *έχω, είχα, έρχομαι, ήρθα*) και (**β**) της αντωνυμίας/επιρρήματος/σύνδεσμου (*α*)που, ή των αδύναμων αντωνυμικών τύπων του, τα.

17.2. Στην Κοζάνη όταν ο ρηματικός τύπος έχει αρχικό φωνήεν μέσου ανοίγματος /έ ό/, το αποτέλεσμα της κράσης είναι -ό-, ενώ όταν έχουμε /ί/, το αποτέλεσμα είναι -ού-: (*α*)πόχου “που έχω, πούχω” (<(α)που έχου), αλλά (*α*)πούχα “που είχα, πούχα” (<(α)που είχα), τόχου “το έχω, τόχω” (<του έχου), αλλά τούχα “το είχα, τόχα” (<του είχα).³¹

17.3. Όπως και στην ΚΝΕ, έτσι και στην Κοζάνη όταν στην κράση συμμετέχει το ανοιχτό /α/, τότε το αποτέλεσμα της κράσης είναι πάντα -ά-: τάχου “τα έχω, τάχω” (<τα έχου), τάχα “τα είχα, τάχα” (<τα είχα), τάφκα “τα άφησα, τάφησα” (<τα άφκα), τάφκα “το άφησα, τάφησα” (<του άφκα).

17.4. Το ίδιο φαίνεται ότι ισχύει και στην Αιανή: τούχαμι (<του είχαμι), τούλιγαν (<του ήλιγαν), τούξερνα (<του ήξερνα), τόχς (<του έχς), τódινάμι (<του έδινάμι), τάφκιανάμι (<τα έφκιανάμι), τάσπινάμι (<τα έσπινάμι).

18. Στην ΚΝΕ για τη δήλωση του μέλλοντα χρησιμοποιείται το μόριο *θα*, σε άτονη και τονισμένη θέση αδιάκριτα (**θα** ‘ρθώ & **θά**ρχομαι), ενώ στα κοζανίτικα έχουμε **τα** σε άτονη θέση (τα ‘ρθώ, τα κάτσου, τα πχω, τα βρήκιν κλπ.), ενώ σε τονισμένη **τανά-** (τανάρχουμι, τανάρθιν, τανάμι, τανάταν, τανάχου, τανάχα, τανάκαμέτι, τανάφταναν, τανάβρισκαν κλπ.). Συνεπώς έχουμε **τανά-** μαζί με τους ρηματικούς τύπους που έχουν τονισμένο φωνήεν σε αρκτική θέση, ενώ **τα** σε όλες τις υπόλοιπες περιπτώσεις (άτονο φωνήεν ή σύμφωνο). Αντίστοιχη με την Κοζάνη κατάσταση βρίσκουμε και στην Αιανή,

30. Μαργαρίτη-Ρόγκα 1985: 124.

31. Το ίδιο ισχύει και στην Επανομή Χαλκιδικής (Θ. Παζαράς, *Τ' απανουμίτ'κα: το γλωσσικό ιδίωμα της Επανομής* (γλωσσολογική επιμέλεια: Χρ. Χριστοδούλου), Θεσ/νίκη 2012, λ. έ-), ενώ το ίδιο φαινόμενο περιγράφει η Μαργαρίτη-Ρόγκα (1985: 124-6) για τα σατιστινά, ο Τζάρτζανος για τα τιρναβίτικα (Γλ.Τίρν. 80-1) και ο Χατζηδάκης για διάφορα ιδιώματα (MNE 1: 216-7).

όπου έχουμε **θα** σε άτονη θέση και **θανά-** σε τονισμένη: *θα δώις, αλλά θανάχουμι & θανάνι.*³²

19. Στην Κοζάνη το πιθανολογικό (στο παρελθόν) δηλώνεται με το *τα(νά-)* + *αόριστος οριστικής (τανάκαμέτι)*, ενώ το μη πραγματικό (στο μέλλον/παρελθόν) δηλώνεται με το *χάνα* + *αόριστος υποτακτικής (Τι χάνα κάμου;)*, αλλά δε λείπουν και οι χρήσεις *τα(νά-)* + *παρατατικός (δεν τανάφταναν = δε χάνα φτάσον)*. Στην Αιανή ενώ το *χάνα* + *αόριστος υποτακτικής* αναγνωρίζεται ως «*χουργιάτ' κου*» (δηλαδή *ιδιωματικό*)³³, φαίνεται ότι για το μη πραγματικό (στο μέλλον/παρελθόν) το *θα* + *παρατατικός* είναι κυρίαρχο (*θα πάνις, θα έπιανάμι, Τι θα έκαμνα; , Τι θα έκαμνις; , Τι θα έκαμναν; , θα τσιμπούσι, Τι θα ιέφκιανα; , θα ιέτρουγις*).

20.1. Στην Κοζάνη τα θηλυκά σε -ού σχηματίζουν τον ανισοσύλλαβο πληθυντικό με τέρμα -σκis (*μυρακλού:μυρακλούσκis, κουριλού:κουριλούσκis*), καθώς το -δις ως τέρμα πληθυντικού έχει συνδεθεί με το αρσενικό γένος: έτσι μπορούμε να έχουμε μορφολογική διάκριση ακόμα και σε πληθυντικούς του τύπου *μουχμουρλούδις* (πληθ. του αρσ. *μουχμουρλούς = ΚΝΕ μαχμουρλής*) και *μουχμουρλούσκis* (πληθ. του θηλ. *μουχμουρλού*).

20.2. Από την άλλη πλευρά, δύο θηλυκά σε -ού έχουν ισοσύλλαβο πληθυντικό σε -ές (*αλ'πού:αλ'πές, μαιμού:μαιμές*), όπως και τα οξύτονα σε -ά & -ή (*καρά:καρές, αυλή:αυλές*), καθώς και τα ισοσύλλαβα σε -ες έχουν συνδεθεί με το θηλυκό (*γυναίκα:γυναίκις, κιφτέδα:κιφτέδις*). Έτσι, αρσενικά που η ΚΝΕ σχηματίζει τον πληθυντικό τους σε -ες, στα κοζανίτικα σχηματίζονται σε -οι (που εμφανίζονται ως ουράνωση στο ληκτικό σύμφωνο) ή σε -ηδες: *Κουζιανιώτς*, με πληθ. *Κουζιανιώτδις* {*Κοζιανιώτηδες*} ή *Κουζιανιώτ'* {*Κοζιανιώτοι*}³⁴, *άντρας*, με πληθ. *άντρ'* {*άντροι*}³⁵.

20.3. Για την Αιανή τα λίγα στοιχεία που είχα στη διάθεσή μου δείχνουν αντίστοιχες τάσεις:

(α) *άντρ'* {*άντροι*}, πληθυντικός του *άντρας*.

(β) *Κισαρ'γιώτ'* {*Καισαριώτοι* [από το χωριό *Κισαργιά*]}, πληθυντικός του *Κισαριώτς*.

(γ) *κουριλούσκis*, ανισοσύλλαβος πληθυντικός του *κουριλού*.

(δ) ισοσύλλαβοι πληθυντικοί οξύτωνων ή παροξύτωνων θηλυκών σε -ες, όπως στην ΚΝΕ: *γυναίκα:γυναίκις*.

32. Ίδια κατανομή έχουμε στη Σιάτιστα (*θανάπιρναν*, αλλά *θα* τς *έπιρναν*: Δ. Παπαναούμ, *Λαογραφικά Σιατίστης*, Θεσ/νίκη 1968: σελ. 55, 67) και τη Λόνιστσα Καστοριάς (*θανάρχουμι*, αλλά *θα* κόψου: Χρ. Γεωργίου, *Το γλωσσικό ιδίωμα Γέρμα Καστοριάς*, Θεσ/νίκη 1962).

33. *Γιατ'ι; Δε χάνα πάνου να στς πάρου ιγώ τς παράδ'ις να σ'τς' φ'έρου;*

34. Με τον ίδιο τρόπο κλίνονται και όλα τα εθνικά σε -ιώτ(η)ς.

35. Πληθυντικοί στον προφορικό ή γραπτό λόγο, όπως *Κουζιανιώτς* {*Κοζιανιώτες*} & *άντρις* {*άντρες*}, μπορούν να αποδοθούν σε παρεμβολές από την ΚΝΕ: χαρακτηριστική είναι η περιπτώση του Πιτένη, όπου στο ίδιο κείμενο δίνει και *Κουζιανιώτς & Κουζιανιώτ'* (Ζ. Πιτένης, *Κουζιανιώτ'κα μπέντια*, Αθήνα 1971: σελ. 65-6).

21. Όπως και στην Κοζάνη, στο ιδίωμα της Αιανής: (α) για την ηλικία χρησιμοποιείται η σύνταξη *έχω* (τόσα) χρόνια (...η μνια [ενν. *είχι*] δέκα χρόνια, η άλλην *είχι* δώδικα/έχ' *ινιήνδα* χρόνια), ενώ (β) για το *είναι* + κατηγορούμενο χρησιμοποιείται η σύνταξη *έχω* + αιτιατική (*είχα* μικριά τα πιδγιά [= ήταν τα παιδιά μου μικρά], *Ν' έχς κι' αυτήν στ' Σαλουνίκ'*; [= *Είναι* κι η αδερφή σου στη Θεσ/νίκη;]).

22. Το *έχω* + μετοχή σε αιτιατική αποτελεί και στην Αιανή και την Κοζάνη ένας από τους τρόπους σχηματισμού του παρακείμενου και υπερσυντέλικου (- *Τόσο μαλακό είναι το χόμα!* - *Ε, ναι: όνδα τόχς σκαμμένου, έτσ' είναι.*).

23. Ενώ στην Κοζάνη ο σχηματισμός των συντελεσμένων χρόνων ως *έχω* + απαρέμφατο μέλλοντα, χρησιμοποιείται όπως και στην ΚΝΕ, στην Αιανή ο σχηματισμός αυτός διαφοροποιείται καθώς το απαρέμφατο μέλλοντα ταυτίζεται με το γ' ενικό πρόσωπο. Έτσι έχουμε στο α' ενικό πρόσωπο κλίση και του βοηθητικού, και του κύριου ρήματος (...*είχα* γνουρίσου μνια, προισταμέν' ήταν..., ...*είχα* γένου παπί...), ενώ στα υπόλοιπα πρόσωπα το βοηθητικό ρήμα (*έχω*) σταθεροποιείται στο τρίτο ενικό και το πρόσωπο δηλώνεται από το κύριο ρήμα (*είχι* πάρουμι [*είχαμε* πάρει], *Μόλις* *είχι* 'ρθούν, ...*είχι* του[ν] δώσουμι λιφτά... [τον *είχαμε* δώσει λεφτά]³⁶, *Ιέχ'* μας γκιζιρήσ' του κουρίτσ'.).

24. Στην Κοζάνη στην οριστική υπερσυντέλικου όταν το άμεσο ή το έμμεσο αντικείμενο (όταν υπάρχουν και τα δύο, προηγείται το άμεσο) είναι στον αδύνατο τύπο της προσωπικής αντωνυμίας, μπαίνει ανάμεσα στο βοηθητικό (*είχα*) και το απαρέμφατο μέλλοντα (*είχιν* μι δώσ', σ' *είχα* του πει). Στην Αιανή απαντά το ίδιο φαινόμενο στον παρακείμενο (*Ιέχ'* μας γκιζιρήσ' του κουρίτσ'...) και τον υπερσυντέλικο (*Είχι* του δώσουμι λιφτά. [= τον *είχαμε* δώσει λεφτά.]), όπως και στη Βλάστη Κοζάνης³⁷.

25. Όπως και στην Κοζάνη, έτσι και στην Αιανή παρατηρούμε στηλοειδή (ή παραδειγματική) κλίση (*σήκου* > *σήκουτι*), με τονισμό και της δεύτερης από την αρχική τονισμένη συλλαβής (*ξιπαράδιασέτι*, *τίναζάμι*, *μούσκιβάμι*, *λέουμέστι*, *κάθουμάσταν*, *στέκουμάσταν*), λόγω της τρισυλλαβίας. Μάλιστα σε κάποιες περιπτώσεις παρατηρούμε διπλοτυπίες όπως *αλώντζαμι* & *αλώντζάμι* (Αιανή) & *κίντσιτι* & *κίντσέτι* (Κοζάνη), όπου ο δεύτερος τόνος εμφανίζεται χωρίς να υπάρχει ανάγκη συμμόρφωσης με την τρισυλλαβία συγχρονικά, αλλά επειδή διατηρείται στη θέση που είχε πριν τη σίγηση του άτονου /i/³⁸.

26. Στην Κοζάνη πριν από τις αντωνυμίες *ιμένα*, *αυτόν*, *ικείνον*, *πχιον* και τα επιρρήματα *ιδώ*, *ικεί*, *πού* οι προθέσεις **από**, **για**, **με**, **κατα** έχουν τη μορφή **(α)πτ'(ι)-**, **γιατ'(ι)-**, **κατατ'(ι)-**, **μ'ιτ'(ι)-**: **(α)πιμένα**, **γιατ'** αυτόν, **(α)πτιδώ**, **κατατικεί**, **κατατιπού**,

36. Στη Λεπίντσα (Περιβολάκι) Γρεβενών *Πού* *είχι* *πούμι*; [*Πού* *είχαμε* *πει*]; Γλ.Καλινδ. 368.

37. Γλ.Καλινδ. 368.

38. Το ίδιο φαινόμενο και στον Τίρναβο Λάρισας; Γλ.Τίρν. 22.

μιτ' αυτό, μιτικείνου. Αντίστοιχα παραδείγματα έχουμε και για την Αιανή: μ'ιτ' αυτό, μ'ιτ'ικείνου.

27. Στην Αιανή και την Κοζάνη η έναρθρη αιτιατική του μέρα έχει τη μορφή τηλ'μέρα, που αποτελεί τη νεότερη εξέλιξη του τιρναβίτικου την'μέρα³⁹, που προφανώς αποτελεί λεξικοποιημένο συνεχιστή της αρχικής έναρθρης αιτιατικής την ημέρα, που λεξικοποιήθηκε ως την'μέρα όταν σιγήθηκε το άτονο /i/ από τους υπόλοιπους τύπους του ουσιαστικού (δηλ. όταν ημέρα > μέρα).

28. Η παραπάνω περιγραφή του ιδιώματος εκπονήθηκε στα πλαίσια μεταπτυχιακού μαθήματος του καθηγητή κ. Χρήστου Τζιτζιλή και πρέπει να παραδεχτώ ότι δεν είναι πλήρης, καθώς βασίστηκα στα στοιχεία που μπόρεσα να συγκεντρώσω σε μικρό χρονικό διάστημα. Για να δοθεί μια πλήρης εικόνα του ιδιώματος χρειάζεται περισσότερη και πιο οργανωμένη συλλογή και επεξεργασία του υλικού, αλλά δυστυχώς προς το παρόν δεν υπάρχει η δυνατότητα για πιο εντατική ενασχόληση από μέρους μου με αυτό το τόσο ενδιαφέρον ιδίωμα. Έκρινα όμως ότι είναι προτιμότερη η δημοσίευση αυτής της ατελούς εργασίας με την ελπίδα ότι θα αποτελέσει το ερέθισμα, που θα παραινέσει Καλιανιώτες και γλωσσολόγους σε συλλογή περισσότερου υλικού και εκτενέστερη περιγραφή του ιδιώματος.

39. Γλ.Τίον. 60, 53.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ*

- αγγουνός** (ου) [angunós] (ουσ.) **1.** εγγονός (ΚΟΖ: αμψιός). **2.** μικρανησιός (ΚΟΖ: αμψιός).
- αγλείφτου** [aɣl'iftu] (ρ.) : γλείφω (ΚΟΖ: αγλείφου): αγλείφουμι του κόκαλου.
- άγριους** (ου) [áɣíʋus] (επθ.) : άγριος (ΚΟΖ: άγρους).
- ακουνώ** [akunó] (ρ.) : ακονίζω (ΚΟΖ: ακουνίζου): ακουνούσαν τα διρπάνια.
- άκρια** (η) [ákɾa] (ουσ.) : άκρη (ΚΟΖ: άκρα).
- ***άλειφτάμι** [ál'iftám'i] (ρ.) : αλείβαμε.
- ***αλέτρ'** (του) [al'ét'f] (ουσ.) : ξύλινο αλέτρι.
- ***αμψιός** (ου) [ampsóʋs] (ουσ.) : ανιψιός.
- ***αναπχιάνου** [anap'x'ánu] (ρ.) : ζυμώνω το προζύμι με αλεύρι και νερό για να το ετοιμάσω για το κανονικό ζύμωμα: *Ανάπχιανάμι του προζύμ' του βράδ' κι του ταχιά ζύμοννάμι.*
- ***άντρας** (ου) [ándras] (ουσ.) **1.** άντρας. **2.** σύζυγος. **Πληθ:** άντρ' [ánd'f]
- αρέτσ'κας** (ου) [aréčkas] (ουσ.) : σκορπίος.
- αρζόγαλου** (του) [arzógalu] (ουσ.) : ρυζόγαλο (ΚΟΖ: αρζόγ., ουρζόγ., ρυζόγ., ρζόγ.).
- άριξα** [áɾiksα] (ρ.) : άργησα (ΚΟΖ: άρξα).
- ***αρνίθα** (η) [árníθa] (ουσ.) : κότα. **Πληθ:** αρνίθια [árníθ'x'a]
- αυτούια** [aftúja] (τοπ. επίρ.) : εκεί πέρα (ΚΟΖ: αυτούια, ικείια).
- ***αφήνου** [af'ínu] (ρ.) : αφήνω. **Μέλλ:** αφήκου
- ***βαμπάκ'** (του) [vambák'] (ουσ.) : βαμπάκι.
- ***βάνου** [vánu] (ρ.) : βάζω.
- ***βγάνου** [vɣánu] (ρ.) : βγάζω. **Αόρ:** έβγαλα [jénɣala]
- βίλα** (η) [v'íla] (ουσ.) **1.** πιρούνι (ΚΟΖ: βίλα). **2.** όνομα σιδερένιου γεωργικού εργαλείου.
- βλέπου** [v'l'épu] (ρ.) : βλέπω (ΚΟΖ: γλέπου [ɣl'épu]). **Πρτ:** ήβλιπνα [ív'l'ipna] (ΚΟΖ: ήγλιπα [íɣl'ipa]), **Μέλλ:** ιδώ (ΚΟΖ: ιδώ)
- ***βουινιά** (η) [vujná] (ουσ.) : κοπριά.
- ***βρίζα** (η) [v'íza] (ουσ.) : σίκαλη.
- ***γαίματα** (τα) [ɣ'émata] (ουσ.) : αίματα.
- ***γαλαζγιόπιτρα** (η) [ɣalaζɣ'óp'itra] (ουσ.) : είδος μηκυτοκτόνου: γαλαζόπετρα.
- ***γένουμι** [ɣ'énum'i] (ρ.) : γίνομαι. **Αόρ:** γίγκα [ɣ'ínga], **Μέλλ:** γένου
- ***γίδα** (η) [ɣ'ída] (ουσ.) : κατσίκια, γίδα (δες και κατσίκ' & πουρτσιάδγια).
- γίδγια** (τα) [ɣ'íd'ɣ'a] (ουσ.) : κατσίκες (ΚΟΖ: γίδγια, γίδις).
- γιντζές** (ου) [ɣ'índzés] (ουσ.) : τριφύλλι (ΚΟΖ: ιντζές [índzés], γιντζές [ɣ'índzés]).

* Το καλιανιώτικο λεξικό που συγκεντρώθηκε δίνεται σε μορφή γλωσσαρίου 245 λημμάτων. Για να δοθεί μια γλωσσολογική διάσταση στη συλλογή, δίνονται, όπου υπάρχουν, οι αντίστοιχοι κοζανίτικοι τύποι με την ένδειξη «ΚΟΖ». Όταν, τόσο ο τύπος/οι τύποι, όσο και η σημασία/οι σημασίες στα κοζανίτικα, ταυτίζονται απόλυτα (ακόμα και σαν προφορά) με τα αντίστοιχα καλιανιώτικα, τότε αυτό σημειώνεται με έναν αστερίσκο πριν τον ληματικό τύπο. Τους κοζανίτικους τύπους έλεγξε επί του πιεστηρίου ο διευθυντής της σύνταξης του περιοδικού κ. Στράτος Ηλιαδέλης, και πρόσθεσε τους τύπους γμώζου, καγκαμπότι, καπνιές, παίαγκουφουλιά & ψω.

- ***γίος** (ου) [γ'ós] (ουσ.) : γίος. **Πληθ**: γιούδης [γ'úd'is]
γιουμώνου [γ'umónu] (ρ.) : γειμίζω (ΚΟΖ: γιουμώζου, γιμώζου).
 ***γιρμανός** (ου) [γ'irmanós] (ουσ.) : σιδερένιο αλέτρι.
 ***γκιζιρώ** [g'íziró] (ρ.) : τριγυρίζω. **Αόρ**: γκιζέρσα [g'ízersa]
γκουγκόσια (η) [gugósia] (ουσ.) : καρύδι (ΚΟΖ: καρύδ'). Δες και *καριά*.
γουδί (του) [γυδ'í] (ουσ.) : ξύλινο γουδί (ΚΟΖ: γδί [γδ'í]). Δες και *ντουμπέκ'*.
 ***γουμάρ'** (του) [γυμάρ'] (ουσ.) : γαϊδούρι.
γουρνίσιους (ου) [γυρήίσυς] (ουσ.) : από γουρούνι, χοιρινός (ΚΟΖ: γρουνίσυς [γρυήίσυς])
γουρούν' (του) [γυρούή] (ουσ.) : γουρούνι (ΚΟΖ: γρούν'). Διατήρηση του /u/ και σε άλλα δυτικομακεδόνικα ιδιώματα: Χριστοδούλου 2010: 181. ΕΠΙΘΜ: γουρνίσιους
δέξιους (ου) [δ'éksús] (επθ.) : δεξής, δεξιός (ΚΟΖ: δέξους).
 ***δεύτιαρ'** (η) [δ'éf't'ár'] (επθ.) : δεύτερη.
δικέλ' (του) [δ'ik'él'] (ουσ.) : όνομα σκαπτικού εργαλείου για τα αμπέλια (ΚΟΖ: φκέλ').
 ***δικράν'** (του) [δ'ikráń] (ουσ.) : όνομα γεωργικού εργαλείου.
 ***δίνου** [δ'ínu] (ρ.) : δίνω. **Πρτ**: έδουνα [jéduna], **Αόρ**: έδουκα [jéduka], **Μέλλ**: δώσου [dósu]
διξιόκουλους (ου) [δ'iksókulús] (ουσ.) : «τρύπιο σακί», άτομο που δε μπορεί να κρατήσει μυστικό.
 ***διρμουνίζου** [δ'irmunízu] (ρ.) : κοσκινίζω με το *διρμόν'*.
δρόκνου (του) [dróknu] (ουσ.) : ροδάκινο (ΚΟΖ: δρόκινου [drók'ínu]). ΕΠΙΘΜ: δρουκνιά
 ***δρουκνιά** (η) [drukńá] (ουσ.) : ροδακινιά.
δώσου=> *δίνου*
έγραφνα [jégrafna] (ρ.) : έγγραφα.
έδουκα, έδουνα=> *δίνου*
 ***ένα κι' ένα** [jénak'éna] (τροπ. επίρ.) : αμέσως.
έπιρνα=> *παίρου*
 ***έπιφναν** [jép'ifnan] (ρ.) : έπεφταν.
έφιγναν [jéf'ignan] (ρ.) : έφευγαν (ΚΟΖ: έφιβγαν).
έχου τυχιρό [jéxu t'ix'iró] (έκφρ.) : είμαι τυχερός/-ή.
 ***ζέστα** (η) [zésta] (ουσ.) : ζέστη.
 ***ζνάρ'** (του) [znár'] (ουσ.) : κόκκινη φάσα χαμηλά στα κτίρια.
ήβλιπνα=> *βλέπου*
ήβρισκνα [ív'fiskna] (ρ.) : έβρισκα (ΚΟΖ: ήβρισκα).
ήξιρνα [íkšírna] (ρ.) : ήξερα (ΚΟΖ: ήξιρα).
 ***θαρρείς** [tharís] (ρ.) : νομίζεις.
 ***θυγατέρα** (η) [th'igat'éra] (ουσ.) : κόρη.
 ***θχιούδης** (οι) [th'x'úd'is] (ουσ.) : θείοι.
 ***ιά** [já] (δεικτ. μόρ.) : να.
ιδώ=> *βλέπου*
ιπρουχτέ [ipruخت'é] & **προυχτέ** [pruخت'é] (χρον. επίρ.) **1.** προχτές (ΚΟΖ: *ιπρουχτέ(ς)*). **2.** τις προάλλες (ΚΟΖ: *ιπρουχτέ(ς)*).
ιλιά (η) [il'á] (ουσ.) : ελιά (ΚΟΖ: γιλιά).
ιλιάτσ' (του) [il'ác'] (ουσ.) : γιατρικό (ΚΟΖ: *ιλιάτσ', γιλιάτσ'*).
 ***ιτότι** [itót'i] (χρον. επίρ.) : τότε.
 ***κάθουμι** [káthum'i] (ρ.) : μένω, κατοικώ.

- ***καλαμπούκ'** (του) [kalambúk'] (ουσ.) : καλαμπόκι.
- ***καλαμπουκιά** (η) [kalambuk'á] (ουσ.) : ζωοτροφή από το στέλεχος του καλαμποκιού.
- ***καλαμποκίσσιου αλεύρ'** (του) [kalambuk'íssu al'én'í] (ουσ.) : καλαμποκάλευρο.
- ***κάμα** (του) [káma] (ουσ.) : καύσυνας.
- κάγκαμπότι** [kángambót'i] (χρον. επίρ.) : ποτέ (ΚΟΖ: *κάγκαμινιάφρα(ς), κάγκαμπότι*)
- ***καπί** (του) [kap'í] (ουσ.) : κάπα.
- ***καπνιές** (οι) [kap'nés] (ουσ.) : μωροδιά καπνού: καπνίλα.
- καριά** (η) [kařía] (ουσ.) : καρδιά (ΚΟΖ: *καρά*). Δες και *γκουγκόσια*.
- καρούτα** (η) [karúta] (ουσ.) : τμήμα του νερόμυλου, απ' όπου περνούσε το νερό.
- ***καρπουλόι** (του) [karpulój] (ουσ.) : όνομα γεωργικού εργαλείου.
- ***καρτιρέστι** [kaft'írést'i] (ρ.) : (να) περιμένετε.
- ***κατσίκ'** (του) [kačík'] (ουσ.) : το μικρό της γίδας: κατσίκι.
- ***κατσιούλ'** (του) [kačíl'] (ουσ.) : κάπα.
- καψου-** [kapsu] : α' συνθετικό που δηλώνει τον καημένο: *Καψουμήτσιου* (ΚΟΖ: *ζιουρου-, καψου-: Ζιουρουκαλίτσια, Καψουκώτσιου*).
- ***κλιτσινίκους** (ου) [kl'icínikus] (ουσ.) : ξύλινο εργαλείο που βοηθά στο δέσιμο των δεματιών.
- ***κλώσα** (η) [klósa] (ουσ.) : κοτσίδα.
- κλουσαριά** (η) [klusafá] (ουσ.) : κλώσα (ΚΟΖ: *κλουσαρά*).
- ***κλώστς** (ου) [klósc] (ουσ.) : πλάστης.
- ***κόβου** [kónu] (ρ.) **1.** κόβω. **2.** σφάζω.
- ***κοιμούμι** [k'ímím'i] (ρ.) : κοιμάμαι.
- Στη Σιάτιστα κ' *μούμι*: Χριστοδούλου 2010: 179-80.
- κόκουτας** (ου) [kókutas] (ουσ.) : αλλιώς ο πέτεινος*.
- κόσια** [kósa] (ρ.) : τρέχα (ΚΟΖ: *πχιάλα [p'x'ála]*).
- κότσιους** (ου) [kócsus] (ουσ.) : κότσοι μαλλιών (ΚΟΖ: *κούκους*).
- ***κουκότ'** (του) [kukóć] (ουσ.) : το ξυλώδες στέλεχος της ρόκας του καλαμποκιού.
- ***κούκους** (ου) [kúkus] (ουσ.) : κούκος.
- κουλουργιαστή πίτα** (η) [kuluǵ'ást'í p'íta] (ουσ.) : πίτα που πιάνει όλο το ταψί, τυλιγμένη σαν κιχί (ΚΟΖ: *κουλουρόπτα*).
- ***κουμάσ'** (του) [kumás] (ουσ.) : κοτέτσι.
- ***κουριλού** (η) [kuřilú] (ουσ.) : κουρελού. **Πληθ:** κουριλούσκis [kuřilúsk'is]
- ***κουρίτσ'** (του) [kuřić] (ουσ.) **1.** κορίτσι, κοπέλα. **2.** κόρη: *του κουρίτσ'ι-μ'.*
- ***κουρμάδα** (η) [kurmáda] (ουσ.) : καημένη, κακομοίρα.
- κουσεύου** [kusénu] (ρ.) : τρέχω (ΚΟΖ: *πχιαλώ [p'x'aló], κουσεύου*).
- κρέις** (του) [kréjs] (ουσ.) : κρέας (ΚΟΖ: *κρας, κρέις, φαί*).
- ***κυδουνιά** (η) [k'íduńá] (ουσ.) : κυδωνιά.
- ***κυδών'** (του) [k'ídoń] (ουσ.) : κυδώνι. Αλλού *γκδών'*: Χριστοδούλου 2010: 179-80. ΕΠΙΘΜ: κυδουνιά
- λαγγίτις** (οι) [lańǵ'ít'is] (ουσ.) : λουκουμάδες (ΚΟΖ: *πιτλίδις, λαγγίτις*).
- ***λίγδα** (η) [l'íǵda] (ουσ.) : χοιρινό μαγειρικό λίπος.
- λικάν'** (η) [l'ikáń] (ουσ.) : πατητήρι (ΚΟΖ: *καρούτα*).
- ***λούδ'** (του) [lúd'] (ουσ.) : λουλούδι.

- Λουριάς** (ου) [lu'rájs] (εθν.) : κοροΐδευτικά ο Καισαριώτης.
- λουρί** (του) [lu'fí] (ουσ.) : ζώνη (ΚΟΖ: λουρίδα).
- μαδώ** [ma'dó] (ρ.) : μαδάω (ΚΟΖ: ξιμαλνώ).
- ***μαζώνου** [mazónu] (ρ.) : μαζεύω.
- Μέλλ:** μάσου
- ***μαϊέριβα** [majé'fiva] (ρ.) : μαγειρεύω.
- ***μαϊργιό** (του) [maj'g'ó] (ουσ.) : κουζίνα.
- μακριά** [mak'rá] (τοπ. επίρ.) : μακριά (ΚΟΖ: μακρά).
- μάναχ'** [mánax'] (επθ.) : μόνη μου (ΚΟΖ: μάναχ' / μαναχιά-μ').
- μαντριά** (τα) [ma'nd'rá] (ουσ.) : μαντριά, στάνες (ΚΟΖ: μαντρά [mandrá]).
- ***μάστιουρας** (ου) [mást'uras] (ουσ.) **1.** μάστορας, τεχνίτης. **2.** οικοδόμος: *πάνι του προνι δούλ'ιβ'ι μάστιουρας*. **Πληθ:** μαστιόρ' [mast'óf].
- μεράσαμι** [m'érasám'i] (ρ.) : μοιράσαμε (ΚΟΖ: μοίρασαμι [m'írasám'i]).
- ***μιντριλίκ'** (του) [m'índ'ífl'ík'] (ουσ.) : ξύλινος εντοιχισμένος καναπές.
- μιριά** (η) [m'írá] (ουσ.) : μεριά (ΚΟΖ: μιρά).
- μισάλα** (η) [m'ísála] (ουσ.) : ποδιά (ΚΟΖ: μισάλα/φίρτα).
- μισ'μέρ'** (του) [m'ísm'éf] (ουσ.) : μεσημέρι (ΚΟΖ: γιόμα, μισ'μέρ').
- ***μιτιαντό** [m'it'aftó] (εμπρόθ. προσδ.) : μ' αυτό.
- ***μιτικείνου** [m'it'ik'ínu] (εμπρόθ. προσδ.) : μ' εκείνο.
- μικριά** (τα) [mk'rá] (επθ.) : μικρά (ΚΟΖ: μικρά).
- μό** [mó] (κλητ. μόρ.) : για προσφώνηση γυναίκας (ΚΟΖ: μάρ').
- ***μόλτσα** (η) [mólca] (ουσ.) : σκόρος. **Πληθ:** μόλτσες [mól'cís]
- ***μούγκι** [múhg'i] (ποσοτ. επίρ.) : μόνο.
- μουνούχ'** (του) [munúx'] (ουσ.) : εννουχισμένο τραγί.
- ***μπακαρέινους** (ου) [baka'éjnu] (επθ.) : χάλκινος.
- ***μπακράτσο'** (του) [bak'ráf] (ουσ.) : σκεύος με χερούλι από πάνω για βράσιμο.
- μπαλάμ'** (του) [balám'] (ουσ.) : αλλιώς το μύγδαλου*.
- ***μπαχτσές** (ου) [bax'éf] (ουσ.) : κήπος.
- μπίμπα** (η) [b'íba] (ουσ.) : πάπια (ΚΟΖ: μπίμπα, παπούρα).
- ***μπουμπότα** (η) [bubóta] (ουσ.) : φαγητό από καλαμποκάλευρο.
- μυγδαλιά** (η) [m'ígda'l'á] (ουσ.) : αμυγδαλιά (ΚΟΖ: μπαλαμιά).
- μύγδαλου** (του) [m'ígda'lu] (ουσ.) : αμύγδαλο ΣΥΝΩΝ: μπαλάμ' (ΚΟΖ: μπαλάμ'). ΠΑΡΑΓ: μυγδαλιά, φιστικουμύγδαλου
- ***νε, νε** [né né] (σύνδ.) : ούτε, ούτε.
- ***νησ'κιά** (η) [nísk'á] (επθ.) : νηστική.
- ***ντιπ** [d'íp] (ποσοτ. επίρ.) : καθόλου.
- ***ντουμπέκ'** (του) [dub'ék'] (ουσ.) : πέτρινο γουδί. Δες και *χαβάν'*.
- ***ντω** [ndó] (ρ.) : ντύνω.
- ***νυφαδγιά** (η) [nífað'g'á] (ουσ.) : νύφη (βαθμός συγγένειας): η *νυφαδγιά-μ'*.
- νώμνια** (τα) [nóm'ña] (ουσ.) : ώμοι (ΚΟΖ: νόμ').
- ***ξικό** [ksíkó] (ρ.) : σκίζω.
- ξιλχνώ** [ksíl'ixnó] (ρ.) : λιχνίζω (ΚΟΖ: λιχνίζου).
- ***ξινουμήσιν** [ksínun'ísin] (ρ.) : διώζουν: *για να μη 'ν ξινουμήσιν*.
- ***ξυλείνους** (ου) [ksíl'éjnu] (επθ.) : ξύλινος.
- ***ξυλουκέρατου** (του) [ksílu'k'ératu] (ουσ.) : χαρούπι.

- ό [ό] (κλητ. μόρ.) : για προσφώνηση άντρα (ΚΟΖ: ό, όι).
- *όσου [όsu] (χρον. σύνδ.) : μέχρι/ώσπου (να): μάλουσα όσον να μθάρον.
- *ούδι, ούδι [ύδ'ι ύδ'ί] (σύνδ.) : ούτε, ούτε.
- ούδι 'δώ [ύδ'ιδό] (τοπ. επίρ.) : εδώ πέρα (ΚΟΖ: ούδι 'δώ, ούτι 'δώ).
- *ουόλνους [wólnus] (αντων.) : όλους.
- *παζάρ' (του) [pazáf] (ουσ.) : λαϊκή αγορά.
- *παϊάινου [pajénu] (ρ.) : πηγαίνω.
- παίρου [p'éru] (ρ.) 1. παίρνω (ΚΟΖ: παίρνω). 2. αγοράζω (ΚΟΖ: παίρνω). 3. παντρεύομαι (ΚΟΖ: παίρνω). **Πρτ:** έπιρνα [jép'irna] (ΚΟΖ: έπιρνα)
- παλαμαριά (η) [palamaráf] (ουσ.) : μακρύ και γυριστό ξύλινο γάντι για την αριστερή παλάμη του θεριστή, για να την προστατεύει από πληγές απ' το δρεπάνι και δίνει τη δυνατότητα να πιάνει περισσότερα στάχια, που θα τα θερίσει με το δρεπάνι (ΚΟΖ: παλαμαρά).
- *πάλι [pál'i] (επίρ.) : πάλι.
- πάλιαγκας (ου) [pál'angas] (ουσ.) : αράχνη (ΚΟΖ: πάλιαγκας, πάιαγκας). ΠΑΡΑΓ: παλιαγκουφουλιά
- παλιαγκουφουλιά (η) [pal'anguful'á] (ουσ.) : ιστοί αράχνης: αράχνες, αραχνιές (ΚΟΖ: παγκουφουλιά, πουγκουφουλιά, παϊαγκουφουλιά).
- *παλιούκιαρ' (η) [pal'úk'af] (επθ.) : του παλιού καιρού, παλιακιά.
- *παπούρ' (του) [papúr] (ουσ.) : μουνί.
- *παράδις (οι) [parád'is] (ουσ.) : λεφτά.
- *παραχώνου [paraxónu] (ρ.) : θάβω.
- *Πασκαλιά (η) [paskal'á] (ουσ.) : Πάσχα.
- πέτεινους (ου) [p'ét'inus] (ουσ.) : κόκορας ΣΥΝΩΝ: κόκουτας (ΚΟΖ: πέτ-
 νους [p'étnus]). **Πληθ:** πιτειναίοι [p'it'ihéj] & πιτνάργια [p'itnár'g'a] (ΚΟΖ: πιτναίοι [p'it'héj] & πιτνάργια [p'itnár'g'a])
- *πέτσα (η) [p'éca] (ουσ.) : φλούδα: πέτσα που πουρτουκάλ'.
- *πιγνίδ' (του) [p'ighíd'] (ουσ.) : παιχνίδι, παιδιά.
- *πιδί (του) [p'id'í] (ουσ.) : γιος.
- *πιλιγόδους (ου) [p'il'igódu] (ουσ.) : μακρύ ύφασμα (ή πετσέτα) τυλιγμένο σαν κιχί για να ακουμπά πάνω στο κεφάλι άνετα ένα βαρύ αντικείμενο που ήταν να το μεταφέρουν.
- *πινακουτή (η) [p'inakut'í] (ουσ.) : πινακωτή. Αλλού πινακουτή: Χριστοδούλου 2010: 180.
- πίνου [p'ínu] (ρ.) : πίνω (ΚΟΖ: πίνω). **Πρτ:** ήπνα (ΚΟΖ: ήπνα [ípna] & ήπινα [íp'ina]), **Μέλλ:** πχίω [p'x'ó] (ΚΟΖ: πχίω), **Αόρ:** ήπχα [ípcha] (ΚΟΖ: ήπχια [íp'x'a]). Στον Τίρναβο Λάρισας **Πρτ:** ήπνα (Γλ.Τίρν. 80), **Αόρ:** ήπχα & ήπκα (Γλ.Τίρν. 64).
- *πιτρέινους (ου) [p'it'éjénu] (επθ.) : πέτρινος.
- πλαστάρ' (του) [plastáf] (ουσ.) : καρβέλι ζυμωτού ψωμιού (ΚΟΖ: πλαστό).
- *πλατέα (η) [plat'éa] (ουσ.) : πλατεία.
- *πλί (του) [p'l'í] (ουσ.) : κλωσόπουλο, νεοσσός.
- πλιάρωνου [p'l'arónu] (ρ.) : πληρώνω (ΚΟΖ: πλιάρωνου). **Αόρ:** πλέρουσα [p'l'érusa] (ΚΟΖ: πλιάρουσα, πλέρουσα)
- *πόνηρους (ου) [pónirus] (επθ.) : πονηρός.
- *πουδάρ' (του) [pudáf] (ουσ.) : πόδι.
- *πουλακίθα (η) [pulak'ítha] (ουσ.) : πουλάδα, πουλακίδα.

- ***πουρνάρ'** (του) [purnář] (ουσ.): πουρνάρι.
- πουρναριά** (η) [purnařía] (ουσ.): πουρναριά.
- * **π ο υ θ ι ν á - κ ι - π ο υ θ ι ν á** [puθ'ínák'ipuθ'íná] (έκφρ.): (με επίταση) πουθενά απολύτως.
- ***πουρτσιάδγια** (τα) [puřcád'g'a] (ουσ.): τραγιά (δες και γίδα). ΕΠΙΘΜ: πουρτσιαδιές
- πουρτσιαδιές** (οι) [puřcád'és] (ουσ.): τραγίλα.
- προλαβαίνου** [prulav'ένου] (ρ.): προλαβαίνω (ΚΟΖ: προφυταίνου [pruf't'ένου]). **Πρτ:** προυλάβησκνα [pruláv'ískna] (ΚΟΖ: πρόφτινα [próf't'ína])
- ***προυξιν.τού** (η) [pruksintú] (ουσ.): προξενήτρα.
- ***ρίχνουμι** [řixnum'í] (ρ.): πηδάω.
- ρόιδου** (του) [rójdu] (ουσ.): ρόδι (ΚΟΖ: καλίγκα [kal'ínga]). ΕΠΙΘΜ: ρουιδιά
- ρουιδιά** (η) [rujd'á] (ουσ.): ροδιά (ΚΟΖ: καλιγκιά [kal'íng'á]).
- σαλός** (ου) [salós] (επθ.): τρελός (ΚΟΖ: σιούρδους [súřdus]). **Θηλ:** σαλιά [sal'á] (ΚΟΖ: σιούρδα)
- ***σαραίλι** (του) [sarajl'í] (ουσ.): είδος γλυκού.
- σήκουτι** [šíkut'í] (ρ.): σηκωθείτε (ΚΟΖ: σιούκουτι, σήκουτι).
- ***σιδριένους** (ου) [šid'ířéjnus] (επθ.): σιδερένιος.
- Σιούρδους** (ου) [súřdus] (εθν.): κοροϊδευτικά ο Κοζανίτης.
- ***σ'κλί** (του) [skl'í] (ουσ.): σκύλος, σκυλί.
- ***σκουλιό** (του) [skul'ó] (ουσ.): σχολείο.
- ***σκουντάβου** [skundávu] (ρ.): σκοντάφτω.
- σ'νί** (του) [šíní] (ουσ.): σοφράς (ΚΟΖ: σουφράς/σ'νί).
- σουκάκ'** (του) [sukák'] (ουσ.): δρόμος(;). (ΚΟΖ: σουκάκ' = δρόμος).
- ***σταξιά** (η) [staksá] (ουσ.): σταγόνα.
- ***στιάρ'** (του) [št'áf] (ουσ.): στάρι.
- ***στουμπίζου** [stumb'ízu] (ρ.): κοπανίζω (σε γουδί).
- ***σύρι** [síři] (ρ.): πήγαινε.
- ταβάς** (ου) [tavás] (ουσ.): ταψί (ΚΟΖ: ταβάς/σ'νί).
- ***ταή** (η) [taí] (ουσ.): ζωοτροφή.
- ***ταχιά I** [tax'á] (χρον. επίρ.): αύριο.
- ***ταχιά II** (του) [tax'á] (ουσ.): η αυριανή μέρα: *Ανάπχιανάμι του προυζύμ' του βράδ'κι του ταχιά ζύμουνάμι.*
- ***τζέρτζιλου** (του) [dzéřdzílu] (ουσ.): βερίκοκο. ΕΠΙΘΜ: τζιρτζιλιά
- ***τζιάμ'** (του) [dzám'] (ουσ.): τζάμι.
- τζιβουτάκια** (τα) [dzívuřák'a] (ουσ.): κρυφτό (ΚΟΖ: τζιβουτό, σαραντόπλου).
- ***τζιρτζιλιά** (η) [dzířdzíl'á] (ουσ.): βερικοκιά.
- ***τηλ'μέρα** [t'il'm'éra] (έναρθρη αιτ.): τη μέρα.
- ***τηρώ** [t'iró] (ρ.): κοιτάω.
- ***τιάφ'** (του) [t'áf'] (ουσ.): θειάφι.
- ***τιαφίζου** [t'áf'ízu] (ρ.): θειαφίζω.
- ***τέσσιαρς** (οι) [t'ésars] (αριθμητ.): τέσσερις. **Ουδ:** τέσσιρα [t'ésira]
- ***τόισα** [tójsa] (ρ.): τόχυσα.
- ***τρανός** (ου) [tranós] (επθ.): μεγάλος. **Θηλ:** τρανή [trańí]
- ***τρέμου** [t'rému] (ρ.): τρέμω. **Πρτ:** έτριμνα [jét'řimna]
- ***τρούμπα** (η) [trúmba] (ουσ.): τόπι ύφασμα.

- τρύπα** (η) [tρίpa] (ουσ.) **1.** τρύπα (ΚΟΖ: τρύπα). **2.** κουμπότρυπα. **3.** σπηλιά (ΚΟΖ: τρύπα).
- ***τσακίζου** [cak'ízu] (ρ.) : σπάζω.
- τσάπ'** (η) [cáp'] (ουσ.) : τσάπα (στρόγγυλη μπροστά).
- ***τσέντζιαρς** (ου) [céndzars] (ουσ.) : χάλκινη κατσαρόλα. **Πληθ:** τσιντζιρέδγια [ciéndzié'd'γ'a]
- τσιόλ'** (του) [cól'] (ουσ.) : κουρέλι (ΚΟΖ: παρτάλ', τζιρτζέλ', ρουγκούλ').
- τσιουβάλ'** (του) [cúval'] (ουσ.) : τσουβάλι (ΚΟΖ: σακί, τσιουβάλ', ντέγκ').
- τσιουκαλνώ** [cukalnó] (ρ.) : ευνουχίζω.
- τσιπουκάρδου** (του) [cipukárdu] (ουσ.) : είδος καρδιού.
- ***τσκάλ'** (του) [ckál'] (ουσ.) : τσουκάλι.
- ***τσούρα** (η) [cúra] (ουσ.) : πέος.
- φέρου** [f'éru] (ρ.) : φέρνω (ΚΟΖ: φέρνου). **Πρτ:** ήφιρνα [íf'irna] (ΚΟΖ: ήφιρα), **Αόρ:** ήφιρα [íf'ira] (ΚΟΖ: ήφιρα)
- ***φιλίτσα** (η) [f'il'íca] (ουσ.) : φέτα ψωμί.
- φιστικουμύγαλου** (του) [f'íst'ikum'íγdalu] (ουσ.) : είδος αμύγαλου.
- ***φουρέματα** (τα) [fu'émata] (ουσ.) : ρούχα.
- ***χαβάν'** (του) [xanáhi] (ουσ.) : μεταλλικό γουδί. Δες και γουδί.
- ***χαλεύου** [xal'énu] (ρ.) : θέλω.
- ***χαλνώ** [xalnó] (ρ.) : χαλάω.
- ***χαμπιλά** [xamb'ilá] (τοπ. επίρ.) : χαμηλά.
- ***χαμπιλώνου** [xamb'ilónu] (ρ.) : χαμηλώνω.
- ***χαραή** [xarai] (χρον. επίρ.) : το πρωί.
- ***χαρχάλ'** (του) [xarxál'] (ουσ.) : λειρί.
- ***χιρνώ** [x'irno] (ρ.) : αρχίζω.
- ***χλιάρ'** (του) [xl'ár'] (ουσ.) : κουτάλι.
- ***χλιάρα** (η) [xl'ára] (ουσ.) : κουτάλα.
- ***ψαρόζμους** (ου) [psarózmus] (ουσ.) : είδος σάλτσας.
- ψένου** [psénu] (ρ.) : ψήνω (ΚΟΖ: ψένου, ψω).
- Ψ'λά** [pslá] (τοπ. επίρ.) : ψηλά (ΚΟΖ: ψηλά: Χριστοδούλου 2010: 180).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γλ.Καλινδ.** [γλωσσικά Καλινδέρη] = Μιχαήλ Αθ. Καλινδέρης, *Ο βίος της κοινότητας Βλάτσης επί Τουρκοκρατίας, εις το πλαίσιον του δυτικομακεδονικού περιβάλλοντος*, Θεσ/νίκη 1982.
- Γλ.Μόκρ.** [γλωσσικά για το Μόκρο] = Έφη Νίκου-Γιωλτζόγλου, *Λιβαδερό (Μόκρο): η λαϊκή μας παράδοση* (επιμ. Σταύρος Γιωλτζόγλου), Θεσ/νίκη 1999.
- Γλ.Τίρν.** [γλωσσικά για τον Τίρναβο] = Αχιλλέας Τζάρτζανος, *Περί της συγχρόνου θεσσαλικής διαλέκτου*, Αθήνα 1909 [ανατύπωση στη *Ελληνική Διαλεκτολογία*, τεύχ. 1]. Το υλικό καταγράφεται κυρίως για τον Τίρναβο Λάρισας.
- Μαργαρίτη-Ρόγκα 1985** = Μαριάννα Μαργαρίτη-Ρόγκα, *Φωνολογική ανάλυση του σιατιστινού ιδιώματος*, Θεσσαλονίκη 1985.
- ΜΝΕ** = Γεώργιος Ν. Χατζιδάκις, *Μεσαιωνικά και νέα ελληνικά*, 2 τόμ., Αθήνα 1905, 1907 [ανατ. 1991, 1992].
- Παπασιώπης 1972** = Λεωνίδας Ι. Παπασιώπης, *Η παλιά η Κοζάνη*, Θεσ/νίκη 1972.
- Παπασιώπης 1977** = Λ. Παπασιώπης, *Απ' ότ' απόμινν*, Θεσ/νίκη 1977.
- Χριστοδούλου 2003** = Χριστόδουλος Α. Χριστοδούλου, *Τα κουζιανιώτ'κα* (λεξικό του κοζανίτικου ιδιώματος), Κοζάνη 2003.
- Χριστοδούλου 2010** = Χρ. Χριστοδούλου, *Συλλογή λεξιλογικού υλικού τοπικών ιδιωμάτων: γλωσσάρι ή λεξικό;*, *Ελιμειακά* 65 (2010).

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΕΛΙΜΕΙΑΚΑ
Εξαμηνιαίο Περιοδικό

ΕΤΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟ ΠΡΩΤΟ	ΙΟΥΝΙΟΣ, ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2012	ΤΕΥΧΟΣ 68-69
----------------------	--------------------------	--------------

Περιοχόμενα

Μ. ΠΑΠΑΔΕΛΗ-ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Εκατό χρόνια ελευθερίας. Η οφειλόμενη τιμή	7
ΑΡΓΥΡΙΟΣ ΓΚΙΣΣΑΣ: Η απελευθέρωση της Κοζάνης εκ του τουρκικού ζυγού	13
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ: Χρονικό μαρτυρίου. Η Θεσσαλονίκη το 1821 και 1822	20
Η ΣΥΝΤΑΞΗ: Στοιχεία από την αρχιτεκτονική της Κοζάνης. Ε'. Δέκατος ένατος αιώνας. Από το αρχείο Αργύρη Κούντουρα	27
ΘΕΟΦΑΝΗΣ ΠΑΜΠΙΑΣ: Κοζανίτες της διασποράς (17ος-19ος αιώνας). Οι Τακιατζήδες, παράρτημα	79
* * *	
Μνήμη Γιάννη Βλιαγκόφτη	
ΣΤΡΑΤΟΣ Δ. ΗΛΙΑΔΕΛΗΣ: Τελευταίος (απο)χαιρετισμός στο Γιάννη Βλιαγκόφτη	121
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΟΡΤΣΑΡΗΣ: Μνήμη Ιωάννου Χαρ. Βλιαγκόφτη, ιατρού παθολογοανατόμου	123
* * *	
ΗΛΙΑΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝΙΔΗΣ: Τοπολογική ανάλυση των παλαιών εκδόσεων ιταλικού ενδιαφέροντος της Βιβλιοθήκης της Κοζάνης	125

- ANNA ΚΑΛΩΤΑ: Επιστολές του μητροπολίτη Καστοριάς Γερμανού Καραβαγγέλη στο μητροπολίτη Κοζάνης Κωνστάντιο Ματουλόπουλο 135
- ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ: Το ιδίωμα της Αιανής Κοζάνης στο γεωγραφικό του πλαίσιο: προφορά, δομές, σύντομο γλωσσάριο 140
- ΒΑΣΙΛΗΣ Κ. ΣΠΑΝΟΣ: Μια επιστολή του Κοζανίτη ιερέα και δασκάλου Νικολάου Τριανταφύλλου προς τον Κων. Οικονόμο (30-11-1838) 158
- ΣΤΡΑΤΟΣ Δ. ΗΛΙΑΔΕΛΗΣ: Δημήτρης Ι. Γιαντσούλης, ένας ξεχωριστός Έλληνας στον Καναδά 162
- * * *
- Η ΣΥΝΤΑΞΗ: Τριάντα χρόνια «Ελιμειακά». Οι επετειακές εκδηλώσεις 169
- ΑΓΝΗ ΣΥΓΚΟΛΛΙΤΟΥ-ΚΟΥΡΑΚΟΥ: Η Κοζάνη μέσα από τα «Ελιμειακά» 171
- ΣΤΡΑΤΟΣ Δ. ΗΛΙΑΔΕΛΗΣ: Αναφορά-απολογισμός για τα τριάντα χρόνια των «Ελιμειακών» 174
- Π.Β. ΠΑΣΧΟΣ: Συγχαρητήρια επιστολή για τα τριάντα χρόνια 180
- * * *
- Μ. ΠΑΠΑΔΕΛΗ-ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Λάζαρος Π. Δημοξένου (1912-2012), ένας Κοζανίτης ευπατρίδης 181

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ-ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

- ΣΤΡΑΤΟΣ Δ. ΗΛΙΑΔΕΛΗΣ: ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΣΟΤΣΟΥ, Ιστορική Γεωγραφία της Δυτικής Μακεδονίας, Το οικιστικό Δίκτυο, 14ος-17ος αιώνας, Θεσσαλονίκη 2011. 184
- ΜΑΡΙΑΣ ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗ-ΔΕΛΙΒΑΝΗ, 185
Όλη η αλήθεια για το χρέος και τα ελλείμματα και πώς θα σωθούμε, Θεσσαλονίκη 2011.

- ΣΤΡΑΤΟΣ Δ. ΗΛΙΑΔΕΛΗΣ: ΦΙΛΟΠΤΩΧΟΥ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΟΣ ΑΝ- 186
ΔΡΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, Νικόλαος Λού-
βαρις: Ο φιλόσοφος, παιδαγωγός και
θεολόγος, Θεσσαλονίκη 2011.
- ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Π. 187
ΣΥΜΕΩΝΙΔΗ, καθηγητή ορθοπαιδικής και
ακαδημαϊκό, Θεσσαλονίκη 2011.
- ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΤΣΙΑΝΑΚΑ, Ζητήματα 188
ασφαλείας στο Νομό Κοζάνης, 1936-1937,
Κοζάνη 2011.
- Π.Β. ΠΑΣΧΟΥ, Επουράνια σκηνώματα, ποι- 189
ήματα, Αθήνα 2011.
- ΒΑΣΙΛΗ Π. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ, Συγκεχυμένες 190
αγάπες, διηγήματα, Αθήνα 2011.
- ΚΑΤΕΡΙΝΑΣ ΜΗΛΙΟΥ, Η πόλη ήταν μυ- 191
θική, αφήγημα, Αθήνα 2011.
- ΚΑΙΤΗΣ Π. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ, Μάνες αι- 191
ώνιες, διηγήματα, Αθήνα 2011.
- ΚΑΛΛΙΑΣ ΠΑΠΑΔΑΚΗ, λεβάντα στο δε- 192
κέμβρη, ποίηση, Αθήνα 2011.
- ΜΗΝΑ ΠΑΠΑΚΥΡΙΛΛΟΥ, Άρθρα που δη- 192
μοσιεύτηκαν στην εφημερίδα ΚΟΖΑΝΗ
κατά το 2011.
- ΚΟΡΝΗΛΙΑΣ ΚΑΠΕΤΑΝΟΥ, Το κρυμμένο 193
σπαθί του προσώπου, ποιήματα, Θεσσαλονίκη
2011.
- ΖΗΣΗ ΑΝ. ΜΠΕΛΛΟΥ, Δυτικομακεδони- 194
κόν Ημερολόγιον 2012, Κοζάνη 2011.

ΣΤΡΑΤΟΣ Δ. ΗΛΙΑΔΕΛΗΣ: ΓΙΑΝΝΗ ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΥ, ποιήματα, 194
κριτικές, Αίγιο 2010, 2011.

ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ, τ. 61ος, 195
Λάρισα 2012.

ΠΑΡΙ ΞΕΠΟΥΛΙΑ, Η άλλη ματιά, ποιήματα, 195
Θεσσαλονίκη 2012.

Μ. ΠΑΠΑΔΕΛΗ-ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Η κίνηση του Συλλόγου κατά το 2012 197

Contents

(Elimeiaika, vol. 68-69, June, Dec., 2012)

Commemorative volume for the one hundred years
since the liberation of Kozani and Macedonia (1912-2012)

One hundred years of freedom, honour that is due (p. 7), The liberation of Kozani from Ottoman domination (11 October 1912) (p. 13), The chronicle of the terrible ordeal of Thessaloniki in 1821 and 1822 (p. 20), Elements of architecture of Kozani during the 19th century (from the records of Argyrios Kountouras (p. 27), Kozanites living abroad (17th-19th century): The Takiatzides-supplement (p. 79), In memory of Ioannis Vliagoftis (1930-2011) (p. 121), Old Italian publications at the Library of Kozani (p. 125), Letters of the Bishop of Kastoria Germanos Karavangelis addressed to the Bishop of Kozani Konstantios Matoulopoulos (p. 135), The dialect of Aiani Kozani (p. 140), A letter of the priest and teacher of Kozani Nikolaos Triantafillou addressed to Konstantinos Oikonomou (1838) (p. 158), Dimitrios Yantsulis, an exceptional Greek in Canada (p. 162), Events for thirty years of Elimeiaika –report on the project (p. 169), Congratulatory letter from the Prof. P.V. Paschos (p. 180), In memory of Lazaros P. Dimoxenou (1912-2012) (p. 181), Presentation of new editions (history, literature, economy, folklore, art, etc. (p. 184), The activities of our association during 2012 (p. 197).

Magazine Elimeiaika, 16 Arrianou 546 35, Thessaloniki, Greece